

## МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

## INTERCULTURAL COMPETENCE OF A CONTEMPORARY SCHOOL TEACHER

Стаття висвітлює міждисциплінарний контекст феномена міжкультурної компетентності сучасного вчителя. На основі аналізу наукових джерел визначено, що в сучасному світі інтеграційна «гіперкультура» увиразнює розмаїття локальних культур, розширюючи межі та збільшуючи обсяг міжкультурної взаємодії на підґрунті оптимального рефлексійного ставлення до полікультурної інтеграції. Крім того, можна зафіксувати переважаючі інтеграційні мовних тенденцій, у межах яких національні культури залучаються до єдиного центру комунікації, що виступає певною рушійною силою та орієнтує власних суб'єктів на полілог на рівні світоглядних настанов та імперативів.

Встановлено, що в контексті професійної підготовки вчителя набуває принципового значення те, що в освітній галузь розвивається під впливом процесів євроінтеграції країни, які реалізуються через розширення професійних контактів, тому актуалізується потреба в конкурентоздатному мобільному фахівцеві, який вільно володіє іноземною мовою, здатністю вибудувати професійні контакти на засадах мультикультуралізму та етнічної толерантності. Уточнено поняття «компетентність» як сукупність знань, умінь, навичок і ціннісних ставлень, що набуваються у процесі навчання й у своїй цілісності утворюють здатність особистості ідентифікувати проблеми і розв'язувати їх незалежно від контексту (ситуації) певного виду діяльності. Міжкультурну компетентність учителя визначено як інтегративний, системний, особистісно-професійний конструкт, що віддзеркалює комплекс соціокультурних, культурологічних, етнолінгвістичних, іншомовних професійно зорієнтованих знань, умінь вибудувати оптимальні стратегії міжкультурної комунікації шляхом увиразнення певного мовного та культурного коду в ситуаціях міжкультурної взаємодії, здатність використовувати функціонал мовних та немовних засобів взаємодії у професійному середовищі, стійку професійну позицію щодо національних кодів та етносоціокультурного різноманіття, прагнення вибудувати площину спілкування з різними міжкультурними локальними спільнотами на підґрунті синергетики Діалогу культур.

**Ключові слова:** компетентність, міжкультурна компетентність учителя, Нова

українська школа, формування, заклад вищої освіти.

The article highlights the interdisciplinary context of the contemporary teacher's intercultural competence phenomenon. It has been determined that the integration "hyperculture" reflects the diversity of local cultures, widening the boundaries and increasing the volume of intercultural interaction on the basis of optimal reflective attitude towards multicultural integration. Based on the analysis of scientific sources, the predominance of integrative linguistic tendencies has been established, in which national cultures are involved in a single communication center, which acts as a driving force and orients its subjects to the polylogist at the level of worldviews and imperatives. As modern standards of schooling are gradually introduced to the understanding of intercultural competence as a desire and ability (willingness) to perceive behavioral reactions, values of the other in the broad perspective and, at the same time, fostering one's own individual features (linguistic, cultural, ethnic, social), it is the modern educator who ensures the organic involvement of the child (pupil, student) in the world of the modern foreign-language and non-cultural world, which implies a change of values and ideological orientations of the person. The concept of "competence" is defined as a set of knowledge, skills, values and attitudes that are acquired in the learning process and in their entirety form the ability of the individual to identify problems and solve them regardless of the context (situation) of a particular activity.

The intercultural competence of a teacher is defined as an integrative, systemic, personality-professional construct that reflects a complex of socio-cultural, cultural, ethno-linguistic, foreign-language professionally-oriented knowledge; ability to build optimal strategies for intercultural communication by expressing a specific linguistic and cultural code in situations of intercultural interaction; ability to use functional language and non-language means of interaction in a professional environment; stable professional position on national codes and ethno-socio-cultural diversity; the desire to build a plane of communication with different intercultural local communities on the basis of synergetics of the Dialogue of Cultures.

**Key words:** competence, intercultural competence of teacher, New Ukrainian school, formation, institution of higher education.

УДК 37.015.31-051:17.023.36  
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-1.23>

**Галицан О.А.,**

канд. пед. наук, доцент,  
доцент кафедри педагогіки  
Південноукраїнського національного  
педагогічного університету  
імені К.Д. Ушинського»

### Постановка проблеми в загальному вигляді.

Вплив процесів глобалізації на сучасний соціум торкнулись всіх аспектів життєдіяльності суспільства. Це спричинює виникнення інтегративних тенденцій, що кардинально змінюють усталені уявлення, ідеали, світоглядні орієнтації на реалії співіснування та взаємодії в мультикультурному просторі. Конструювання глобального інтеркомунікаційного простору здійснює вагомий вплив на всі аспекти життя суспільства та окремої людини, а отже, на всі системостворювальні елементи куль-

тури. Інтеграційна «гіперкультура» увиразнює розмаїття локальних культур, розширюючи межі та збільшуючи обсяг міжкультурної взаємодії на підґрунті оптимального рефлексійного ставлення до полікультурної інтеграції. Крім того, можна зафіксувати переважаючі інтеграційні мовних тенденцій, в межах яких національні культури залучаються до єдиного центру комунікації, що виступає певною рушійною силою та орієнтує власних суб'єктів на полілог на рівні світоглядних настанов та імперативів.

### Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Феноменологія міжкультурної компетентності фахівців різного профілю широко представлена в наукових джерелах. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців курортного та готельного сервісу досліджувала С. Міхеєва; Ю. Бондаренко, Г. Чередниченко досліджували міжкультурну компетентність у розрізі професійної діяльності економістів; роль міжкультурної комунікації в роботі міжнародних бізнес-фахівців висвітлювали Ю. Бжиська, Дж. Хоффстед; специфіка формування міжкультурної компетентності фахівців зі зв'язків із громадськістю (І. Грібан), менеджерів освіти (Т. Осадча), військових офіцерів (Т. Маркова, Т. Шмідт), соціологів гуманітарного напрямку (І. Плужник), фахівців із міжнародних відносин (О. Сніговська) також ставала предметом наукових розвідок.

Теорія та методологія формування міжкультурної компетентності ґрунтовно висвітлена в дослідженнях зарубіжних науковців: М. Bennet, М. Byram, S. Bochner, W. Gudykunst, E. Hirsh, Y. Kim, L. Samovar, S. Storti. Формування міжкультурної компетентності на основі здатності фахівця вибудовувати площину міжкультурної комунікації досліджували Є. Пассов, С. Тер-Мінасова.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Наскрізною характеристикою всіх вищезазначених наукових розвідок є те, що міжкультурна компетентність трактується як необхідна передумова міжнародної інтеграції у світовий та європейський соціум і водночас як фактор уникнення негативного впливу глобалізації на існування локальних культур. Складність феноменології міжкультурної компетентності, що зумовлюється розмаїттям підходів до її тлумачення (лінгвістичний, культурологічний, професійно-зорієнтований), вимагає детального висвітлення ознак поняття «міжкультурна компетентність» на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти в Україні.

**Мета статті** – схарактеризувати концепт «міжкультурна компетентність» у вимірах сучасних підходів до підготовки майбутніх учителів в освітньому просторі сучасного закладу вищої освіти.

Завдання дослідження – проаналізувати наукові джерела щодо змістового наповнення поняття «міжкультурна компетентність», висвітлити сучасний стан розробки проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів.

**Виклад основного матеріалу.** Варіативність тлумачень поняття «міжкультурна компетентність» зумовлюється, насамперед, його яскраво вираженим міждисциплінарним характером.

Категоріально-змістовий аналіз дає змогу висвітлити базове розуміння змісту дефініції «міжкультурна компетентність» таким чином: як сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для досягнення взаєморозуміння з комунікантом-пред-

ставником іншої культури (А. Садохін); здатність до комунікації, заснована на знаннях культурного контексту» (Х. Канг та ін.); досвід інтегрального спільного міжкультурного співбуття, синергії (М. Томас); сукупність професійно-зорієнтованих, предметних, соціокультурних, міжкультурних, культурно-прагматичних знань і відповідних комунікативних та мовних стратегій» (О. Сиром'ясов).

У контексті професійної діяльності вчителя сучасної національної школи міжкультурна компетентність набуває принципового значення з огляду на постійне залучення фахівців-освітян до наукової міжкультурної комунікації з представниками інших країн.

Розробники Концепції Нової української школи зазначають, що, «окрім навички спілкуватися іноземною і розуміти прості висловлювання, державними стандартами передбачено, що учень/учениця буде толерантно ставиться до відмінностей культур, традицій і різних думок» (матеріали сайту <https://nus.org.ua>). Варто зазначити також, що міжкультурна компетентність нерозривно пов'язана зі схильністю людини до емпатії, активного слухання, чутливістю та спостережливістю, емоційною гнучкістю та вмінням розв'язувати конфлікти [3].

Саме через це до нових Стандартів шкільного навчання поступово вводиться розуміння міжкультурної компетентності як прагнення та здатності (готовності) до сприйняття поведінкових реакцій, ціннісних орієнтацій Іншого в широкій перспективі і водночас плекання власних індивідуальних особливостей (мовних, культурних, етнічних, соціальних) [3].

Саме сучасний педагог забезпечує органічне залучення дитини (вихованця, учня) до світу сучасної іншомовного та інокультурного світу, що передбачає зміну ціннісних та світоглядних орієнтирів людини.

У контексті професійної підготовки вчителя набуває принципового значення те, що освітня галузь розвивається під впливом процесів євроінтеграції країни, які реалізуються через розширення професійних контактів, отже, актуалізується потреба в конкурентоздатному мобільному фахівцеві, який вільно володіє іноземною мовою, здатністю вибудовувати професійні контакти на засадах мультикультуралізму та етнічної толерантності.

У сучасних науково-педагогічних та методичних розвідках (Л. Базиль) поширеною є думка щодо розуміння компетентності як певного комплексу знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень (О. Семенов), що набуваються у процесі професійного навчання. Синергетична сукупність названих елементів створює здатність особистості ідентифікувати проблеми та ініціювати їх розв'язання в певному контексті (Н. Бібік).

У контексті дослідження продуктивною є наукова позиція Л. Воротняк, яка дослідила своєрідність міжкультурної (полікультурної) компе-

тентності майбутніх фахівців. Авторка визначила систему характеристик, що детермінують формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців, а саме: увиразнення інтегративного підходу до мультикультурного збагачення світогляду майбутніх учителів; конструювання освітньої взаємодії на засадах суб'єкт-суб'єктного підходу: використання методики співробітництва з кожним студентом в контексті набуття ним первинних уявлень щодо потенціалу міжкультурної комунікації; уяскравлення вітагенного досвіду студентів в контексті міжкультурної взаємодії; актуалізація соціокультурних маркерів (діалог, полілог, поліфонія думок, емпатія, толерантне ставлення до інших); самоідентифікація та самовизначення студента як представника певної культурної та національної спільноти; подолання суперечностей між конструюванням соціокультурної ситуації та реальними вимогами до здійснення конкретних педагогічних дій в умовах мультикультурного простору [2].

Влучно визначила зміст та структуру міжкультурної компетентності як загальнонаукового феномена С. Александрова. Авторка тлумачить досліджуваний конструкт як інтегративне особистісно-професійне утворення, що уналежнює уявлення особистості про рідну та інші культури, уміння та навички практичного застосування знань щодо різноманіття соціокультурних проявів, практичний досвід взаємодії з представниками різних культурних, соціальних та етнічних спільнот [1].

Опишемо більш детально, які саме знання та вміння вчителя можуть бути визначальними для формування його міжкультурної компетентності (спираючись на наукову позицію С. Александрової). *Знання*: мови іноземного партнера по комунікації, культурних кодів країни (економіки, мистецтва, традицій, історії); міжкультурних особливостей та розходжень, гіпотетичних бар'єрів міжкультурної комунікації, способів розв'язання міжетнічних конфліктів. *Уміння*: діяти відповідно до норм та традицій іншої культури в ситуаціях міжкультурної комунікації; долати культурні, мовні та національні стереотипи; добирати мовний та невербально-перцептивний інструментарій відповідно до контексту міжкультурної взаємодії.

Водночас С. Александрової визначено особистісні якості вчителя, що сприяють успішній міжкультурній комунікації, а саме: тактовність, ввічливість, емпатійне та терпиме ставлення до

співрозмовника, толерантність, рефлексійність, неупереджене ставлення до іншої людини, гнучкість мислення, емоційний інтелект [1, с. 5].

У контексті підготовки майбутніх учителів варто зазначити, що міжкультурна компетентність сприяє прагненню студента здобувати знання в координатах мультикультурної освіти, що ґрунтується на стійкій настанові розширювати знання щодо культурного та соціокультурного життя рідної країни та інших країн світу, міжкультурній адаптації, формуванню здатності до емпатії та толерантності.

**Висновки.** Міжкультурна компетентність учителя є вкрай важливим елементом його професіоналізму та компетентності. Міжкультурну компетентність учителя сучасної школи можна визначити таким чином: це інтегративний, системний, особистісно-професійний конструкт, що віддзеркалює комплекс соціокультурних, культурологічних, етнолінгвістичних, іншомовних професійно зорієнтованих знань, умінь вибудовувати оптимальні стратегії міжкультурної комунікації шляхом увиразнення певного мовного та культурного коду в ситуаціях міжкультурної взаємодії, здатність використовувати функціонал мовних та немовних засобів взаємодії в професійному середовищі, стійку професійну позицію щодо національних кодів та етносоціокультурного різноманіття, прагнення вибудовувати площину спілкування з різними міжкультурними локальними спільнотами на підґрунті синергетики Діалогу культур.

Перспективи подальших наукових розробок пов'язуються з необхідністю визначення чинників та передумов формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александрова С. Формування міжкультурної компетентності студентів туристських спеціальностей. *Вісник Луганського національного Університету ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Частина I. 2011. С. 6–4.
2. Воротняк Л.І. Особливості педагогічної технології формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах. *Педагогічний дискурс*. 2008. N 3. С. 48–53
3. Ключ до компетентностей: міжкультурне спілкування. URL: <https://nus.org.ua/articles/klyuch-do-kompetentnostej-mizhkulturne-spilkuvannya/>